

In the article attention is spared to such stylish dominant of writer text of our days as eseizm. Author speaks about the genre of essay and eseistichniy world view from position of researchers-philosophers and does a projection on works of modern essayists.

Key words: genre, essay, eseizm, world view

Стаття надійшла до редакції 16.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент –к. філол. н., доц. Савенко І. Л.

УДК 82.02

Г. Г. Останіна

АНТИЧНА МОДЕЛЬ ОРІЄНТАЛІЗМУ

Складний і багатоаспектний образ Сходу цікавив мислителів ще з давніх часів. Починаючи з XVIII ст. незліченна кількість науковців різних галузей займалася проблемами вивчення орієнталізму як науки про Схід, оскільки він являє собою цілу низку, систему чи мережу інтересів, які неминуче ваблять Захід своєю таємничістю. Орієнталізм у літературі містить цілий комплекс східних ідей, що характеризуються своєрідною образністю, химерністю, дивацтвом, багатством релігійних практик, спокусливою неоднозначністю, дивною екзотичністю та “оголеною” людською природою.

Становлення української орієнталістики в першу чергу пов’язане з вивченням Сходу в Харківському університеті XVIII – XX століттях. Зарубіжні та українські дослідники, що працювали в університеті, вивчали мову, літературу, історію, культуру та навіть географію країн Сходу. Для І. Ризького, В. Масловича, П. Гулака-Артемівського, М. Луніна, П. Ріттера, Д. Овсянико-Куликовського та інших Схід – це перш за все Індія. У їх сходознавчих дослідженнях мав перевагу орієнталізм академічного типу, а його образний тип наявний лише на рівні перекладів та переспівів.

Історичні прояви колоніалізму реалізуються в теоретичних працях Е. Саїда, Г. Бгабги, Г. Ч. Співак, які прагнули змінити традиційний європоцентричний підхід до літературознавства. У їх працях спостерігається осмислення таких категорій: “орієнталізм”, “імперський дискурс”, “колоніалізм”, “імперіалізм”, “постколоніальна культура” тощо.

Останнім часом в Україні значно зріс інтерес до українського орієнталізму. У 2001 році Київський національний університет імені Тараса Шевченка видав хрестоматію літератур

Сходу, яка знайомить реципієнта з орієнталістикою І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, А. Кримського та ін.: “Інтерес до Сходу – це й інтерес до самих себе, до витоків нашої культури” [9, с. 3]. У збірці наукових статей Тетяни Мейзерської охарактеризовано поетичні орієнтальні наративи Івана Франка та Агатангела Кримського, розглянуто китайські та індійські мотиви у творчості Івана Нечуя-Левицького. Дослідниця виокремила “імперсональний орієнталізм кожного з письменників як різновид їх нарративних голосів, що мають різну наповненість від орієнтальних фантазій (І. Нечуй-Левицький) до справжньої амальгами нарративних утворень (А. Кримський)” [10, с. 19 – 20]. Монографія Олега Пилип’юка розкрила ключові парадигми східної і західної систем знань про поетологію від архаїчних глибин до епохи Відродження: “Канонічні міфологічні пам’ятки архаїчно-традиційних культур Сходу і Заходу мають у духовному арсеналі чимало типологічно збіжних сюжетів про моменти зародження різних родів, видів мистецтва і літературних жанрів (зокрема, музи як уособлення генерики античної словесності)” [12, с. 51]. Також активно досліджуються інонаціональні мотиви у творах українських письменників (М. Веркалець, П. Іванишин, Г. Грицик, З. Алієва, В. Матвійшин, О. Огнева та ін.), вирішуються імагологічні проблеми (Д. Наливайко, В. Будний, М. Ільницький та ін.) тощо.

Мета нашого наукового пошуку полягає у виявленні механізмів та шляхів формування орієнталізму в античному світі.

Початки філософської рефлексії над проблемами запозичень та наслідувань чітко простежуються у давній Греції. Існує багато міфів про походження світу та богів, про виникнення життя на Землі, появу перших людей тощо. Так, у міфі “Європа” уже був закладений принцип розподілу світу на пануючий та колоніальний: “Вона побачила, як Азія і той материк, що відділений від Азії морем, у вигляді двох жінок, боролися за неї. Кожна жінка хотіла володіти Європою. Переможена була Азія, і їй, що виховала і вигодувала Європу, довелося поступитися нею” [8, с. 137 – 138]. Україна, як і брати прекрасної фінікійської царівни Європи, також перебуває у вічній мандрівці “європеїзації”.

Література давньої Месопотамії свідчить про те, що саме Бог створив протилежності, а саме: небо і земля, день – ніч, бог – людина, чоловік – жінка, людина – раб, чорні – білі [7]. Окрім того, у Біблії, що була джерелом знань про Схід, зазначено про розподіл землі між синами Ноя, унаслідок чого з’явилися різні народи. Побідну проблему порушив у “Західно-східному дивані” й Іоганн Гете: “Богом создан был Восток, / Запад также создал Бог / Север, Юг и все широты / Славят рук его щедроты” [3, с. 8]. Думку німецького мислителя поділяв і росіянин П. Чаадаєв: “Світ

споконвіку ділився на дві частини – Схід і Захід. Це не тільки географічний поділ, але також і порядок речей, обумовлений самою природою розумної істоти: це – два принципи, що відповідають двом динамічним силам природи, дві ідеї, що охоплюють весь життєвий лад людського роду” [15, с. 153]. Тобто феномен “Схід – Захід” – це природний процес гармонії протилежностей. Така діалектика протилежностей була розкрита фізиком-теоретиком Нільсом Бором. В його принципі додатковості була покладена теорія про те, що протилежні начала не вступають у боротьбу, а гармонійно доповнюють одна одну.

Грецькі філософи у своїх трактатах також порушували проблеми протилежностей. Перший давньогрецький астроном Фалес вважав, що земля має округлу форму та поділяється навпіл, а його учень Анаксимандр застосував такий поділ до географічних координат. Останній давньогрецький філософ пояснив утворення світу як наслідок вічного руху, що породжує протилежності, які самі по собі існувати не можуть.

У перших художніх пам’ятках античності йдеться також про народи, що мешкають на землях Сходу і Заходу на рівні змагальності [4, 5]. В “Історіях” Геродота йдеться про ворожнечу Азії і Європи, яка почалася із викрадення жінок. Саме помста породила війни між країнами, через що перси умовно відокремили від себе Європу. Він уявляв давній простір як протиставлення “Схід (перси) – Захід (греки)”. Уже у його прозовому творі трапляються поняття “чужі краї”, “чужинці”, “інші народи”, “різні мови”, “сусіди”, “два народи”, “різні культури” тощо. Окрім того, філософ наділив еллінський народ розсудливістю та відповідальністю. Саме географічні відкриття та колоніальна експансія призвели до освоєння “східного матеріалу” та “діалогу” Схід – Захід. Саме тут йдеться про географічний вектор орієнталізму, Римська Імперія була поділена на Східну і Західну. Що ж стосується України, то вона знаходиться на “прикордонні”: “... це здебільшого дика околиця, небезпечний, але привабливий край, джерело романтичних візій і образів” [16, с. 5]. Кордон, який постійно викликав протиріччя та ворожнечу, поширив східні елементи не лише у одязі, зброї, тактиці та мові українців, а й неабияк відбився на українській літературі: від східних образів до поезики та проблематики. Така “іншість” та “географічна екзотика” має і позитивні сторони: здатність адаптувати у власній культурі нові враження та активна стимуляція до усвідомлення власного “Я”.

Філософ-досократик Геракліт навпаки розумів світ як одне ціле, він уперше обґрунтував думку про взаємодію, вічну боротьбу та єдність протилежностей [2]. Демокріт також вважав, що

сутністю буття є єдність протилежностей, які можуть не лише поєднуватись, а й впливати на розвиток один одного.

Основоположник європейської філософії у діалозі “Держава” змалював картину утопічної держави, порушив вічні політичні проблеми на колоніальному рівні: “... у кого велика влада, у того й великі переваги над іншими” [13, с. 27]. Окрім того Платон розмірковував про наслідування, основоположником якого, на його думку, є Гомер, а справжнім творцем усіх речей є Бог: “Так ось, кожне ліжко є трьох видів: одне те, що існує як суть речі – про нього, вважаю, ми могли б сказати, що його створив бог” [13, с. 300]. Філософ негативно ставився до наслідування художньої літератури: “Отже, наслідувальне мистецтво далеке від істини і тому, здається, може відтворювати все, що завгодно, ледь-ледь торкаючись будь-якої речі і народжуючи лише її примарне видиво” [13, с. 302]. Тут же він не оминув і проблем поетики на рівні запозичень: “Думаю, так само ми скажемо і про поета, що він певні барви тих мистецтв і ремесел передає за допомогою слів і мовних зворотів, а сам нічого в них не тямить, лише вміє наслідувати. Але робить це так, що іншим людям, таким же необізнаним, як і він, під впливом його слів здається, що сказано про те дуже добре – чи говорить поет ритмізованою мовою про шевську справу, чи про мистецтво стратегії, чи про будь-що інше – така вже природа того, сповнена своєрідного й великого чару. Коли ж все оголити від барв ... доводилось десь щось подібне бачити” [13, с. 304 – 305]. Однак у діалозі давньогрецький мислитель не оминув і поняття майстерності: “Стосовно кожної речі можна виявити три вміння: вміння користуватися нею, вміння створювати її і вміння наслідувати” [13, с. 305]. Тобто уже Платон, нехай деякі й утопічні, але вже мав думки про наслідувальне відтворення якогось образу чи якоїсь ідеї.

Його учень у трактаті “Категорії” також порушив природну проблему протилежностей, акцентуючи увагу на тому, що вони можуть переходити один в одного, або бути тотожними по виду чи роду [1, с. 84 – 86]. Арістотель у “Поетиці” трактував поняття “*mimēseis*” як наслідування, яке “... розрізняється за трьома ознаками: або різними засобами наслідування, або різноманітними його предметами, або іншими нетотожними способами” [1, с. 646]. Він переконаний у тому, що мистецтво виникло завдяки пізнанню і наслідуванню. Тобто Арістотель аргументовано довів, що митець у своїй творчості так чи інакше вдається до рецепції, однак самоповторюваність неможлива за рахунок творчої інтенції автора. Французький філософ-герменевт Поль Рікер “модернізував” визначення мімезису Арістотеля: “... це відсилання до буденного перед розуміння, яке ми маємо про сферу дії, входження в царство

поетичного домислу і, насамкінець, нова конфігурація сфери дії перед розуміння за допомогою домислу” [14, с. 9].

Давньоримський поет Горацій у праці “Про поетичне мистецтво”, повчаючи реципієнта основним законам мистецтва у формі бесіди, чітко наставляв митців рівнятися на грецьких поетів, черпати з їх творів усі можливі аспекти для творчості, але тут же закликає не забувати про елементи сучасності: “Зміст невідомих речей іменами новими розкрити, / Слово створити, незнане Цетегам, – хай мають поети / Право на те, але з нього розумно нехай користають. / Приймуться ті новотвори, якщо вони, змінені трохи, / З грецької мови почерпнуті. / Чим провинився і я, що в міру сил своїх скромних / Щось по-новому скажу...” [6, с. 131]

Інший поет “золотої доби” римської літератури Публій Овідій Назон у логічній послідовності переказував давні міфи, починаючи з дня створення світу, коли Бог поділив хаос на небо і землю. Уже в Книзі першій давньоримський поет розповів про те, як Творець розірвав світ на шматки, а саме Схід і Захід. Тобто ці протилежні широти з давніх-давен були “братами ворожнечі” [11].

В епоху еллінізму стоїки також цікавилися проблемами літературознавства. Так, Посідоній тлумачив поезію як твір, що складається із наслідування “справ божих і людських”; Лукрецій назвав поняття “нове” єдністю протилежностей; а Плотін не сприймав мімезису ейдосів, бо вважав літературу найдосконалішою формою мистецтва.

У цей час говорили про герменевтичне спрямування мистецтва слова. Римський історик Тита Лівій та давньогрецький письменник-географ Павсаній розглядали поезію як різновид філософії та приписували їй форму віщунства.

Отже, ще від часів Гомера в уявленні людей відбувся розподіл земель на східні і західні. Змагання у здобутті слави на полі бою дозволили говорити митцям Давньої Греції про особливості життя різних народів на рівні побуту, моральних добродішностей тощо. Тобто історичний вектор орієнталізму свідчить про те, що Схід і Захід як протилежні широти з давніх-давен ворогували та вступали в конфлікти. Географічний же вектор орієнталізму заклав чисельні архетипи орієнтального походження в українській культурі.

Про існування протилежностей (і відповідно конфліктів між ними) міркували Фалес, Анаксимандр, Геродот, Геракліт, Демокріт та інші давньогрецькі філософи. Відмітною рисою античного світу є посилена увага до наслідування, однак до сутності цього процесу митці підходили по-різному: якщо Платон негативно характеризував наслідувальне мистецтво, що здатне створити лише “примарне видиво”, то Арістотель навпаки був переконаний у тому, що мистецтво виникло завдяки пізнанню і наслідуванню.

Список використаної літератури

- 1. Аристотель.** Сочинения: в 4-х т. / Ред. З. Н. Микеладзе. – М.: Мысль, 1978. – Т. 2. – 687 с. **2. Доброхотов А. Л.** Гераклит: фрагмент В 65 / А. Л. Доброхотов // Избранное. – М.: Издательский дом “Территория будущего”, 2008. – С. 215 – 228. – (Серия “Университетская библиотека Александра Погорельского”). **3. Гете И. В.** Западно-восточный диван / И. В. Гете / Издание подготовили И. С. Брагинский, А. В. Михайлов. – М.: Наука, 1988. – 894 с. – (Серия “Литературные памятники”). **4. Гомер.** Іліада / Гомер; [пер. із старогрец., прим., словник імен і назв Б. Тена; вступ. ст. і прим. А. Білецького]. – Х.: Фоліо, 2006. – 414 с. – (Бібліотека світової літератури). **5. Гомер.** Одиссея / Гомер; [пер. із старогрец., прим., словник імен і назв Б. Тена; передм. К. С. Забарилла]. – Х.: Фоліо, 2002. – 574 с. – (Бібліотека світової літератури). **6. Горацій.** Твори / Горацій [пер. з латин. А. Содомора]. – К.: Дніпро, 1982. – 254 с. **7.** Когда Анну сотворил небо. Литература древней Месопотамии / Составление и общая редакция В. К. Афанасьевой и И. М. Дьяконова. – М.: Алетейа, 2000. – 456 с. **8. Кун Н. А.** Легенды и мифы Древней Греции / Н. А. Кун. – М.: АСТ, 2008. – 538, [6] с. **9.** Матеріали до вивчення літератур зарубіжного Сходу: хрестоматія / [упоряд. Л. В. Грицик]. – К.: Вид.-поліграф. Центр “Київський університет”, 2001. – 662 с. **10. Мейзерська Т. С.** RE-PRESENCE: Відлуння Сходу в українській літературі ХІХ ст.: зб. наук. ст. / Т. С. Мейзерська. – Одеса: Астро-принт, 2009. – 156 с. **11. Овідій Н.** Метаморфози / Н. Овідій [переклад А. Содомори]. – К.: Дніпро, 1985. – 304 с. **12. Пилип’юк О.** Поетологічні парадигми Схід – Захід: монографія / О. Пилип’юк. – К.: ВЦ “Академія”, 2012. – 336 с. – (Серія “Монограф”). **13. Платон.** Держава / Платон [пер. з давньогр. Д. Коваль]. – К.: Основи, 2000. – 355 с. **14. Рикер П.** Время и рассказ / П. Рикер; [пер. Т. В. Славко; науч. ред. и сверка перевода И. И. Блауберг]. – М.; СПб.: Универ. Книга, 1998. – Т. 1: Интрига и исторический рассказ. – 313 с. – (Серия “Книга света”). **15. Чаадаев П. Я.** Статьи и письма/ Чаадаев П. /Состав., вступ. ст. и комм. Б. Н. Тарасова. – 2-ое изд. – М.: Современник, 1989. – 623 с. **16. Шкандрій М.** В обіймах імперії: російська й українська література новітньої доби / М. Шкандрій [пер. з англ. П. Тарашука, перед. В. Агєсвої]. – К.: Факт, 2004. – 496 с.

Останіна Г. Г. Антична модель орієнталізму

У статті розглядаються механізми та шляхи формування орієнталізму в античному світі. Авторка дійшла до такого висновку: історичний вектор орієнталізму свідчить про те, що Схід і Захід як протилежні широти з давніх-давен були “братами ворожнечі”; географічний же вектор орієнталізму заклав чисельні архетипи орієнтального походження в українській культурі.

Ключові слова: орієнталізм, Схід, Захід.

Останина А. Г. Антическая модель ориентализма

В статье рассматриваются механизмы и пути формирования ориентализма в античном мире. Автор пришла к такому выводу: исторический вектор ориентализма свидетельствует о том, что Восток и Запад как противоположные широты издавна были “братьями вражды”; географический же вектор ориентализма заложил многочисленные архетипы ориентального происхождения в украинской культуре.

Ключевые слова: ориентализм, Восток, Запад.

Ostanina A. Anciet Model Orientalism

The paper describes the mechanisms and ways of forming Orientalism in the ancient world. The authors came to this conclusion: the historical vector Orientalism suggests that the East and the West as opposed latitude long been “brothers hatred”; geographical same vector Orientalism laid numerous archetypes of oriental origin in Ukrainian culture.

Key words: Orientalism, East, West

Стаття надійшла до редакції 1.09.2012 р.

Прийнято до друку 30.11.12 р.

Рецензент –к. філол. н., доц. Савенко І. Л.

УДК 050(051)(477):329.17(477)

Л. В. Роль

**АКТУАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ДУМКИ
НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “ПРОБОЄМ”**

З історії відомо, що для українських визвольних змагань 1917 – 1920 років події розвинулись трагічно. Саме через невдачі українських визвольних змагань у 1919 р. карпатські українці повинні були вибирати: обіцяну угорцями автономію “Руської Країни” або автономію в Чехо-Словацькій державі. Перебуваючи довготривалий час під угорським пануванням, закарпатоукраїнці були більш схильні до злуки з Чехо-Словацькою Республікою. Проте, як зазначає Юліян Химинець, “з великих обіцянок і гарантій Сен-Жерменського договору не залишилося нічого, хіба що – горе й нужда місцевого населення” [20, с. 39]. Згодом відбулося розшматування Закарпаття на три частини: західну частину приєднано до Словаччини, Мараморощина з Сигітом – до Румунії і лише східна частина з містами Мукачевим, Хустом, Береговим та Ужгородом була адміністративно відокремлена і дістала офіційну назву “Підкарпатська Русь”. З того часу розпочалася затяжна боротьба за дотримання чехами взятих на себе обов’язків та гарантованих Сен-